

of shortening, figures of addition, figures of increase, figures of placemen, the essence of which lies in the choice of word order in the sentence which is needed by a participant of the discussion, were suggested.

Stating of the problem. Conduction discussion at the senior level of training at Linguistic Higher Educational Establishment has to meet demands of European level of language knowledge, which envisages for eigniner cultural communication by means of formation and development of intercultural communicative competence, these envisages linguistic, socio-cultural and sociolinguistic competences.

Contradictions between the demands of the modern society, its social order, which is reflected in the foreign language program, on the one side, and on the other side – level of linguistic, psychological-pedagogical sciences development, organization and formation of discussion competence at the senior level of training at a Higher Educational Establishment causes deeper consideration of this question. Discussion is a mighty means of influence on person's convictions.

Topicality of the investigation is caused by increasing interest of communication theory to search of models and means of linguistic influence on people's convictions during discussion of complex socio-cultural problems.

Absence of the complete theory and effective means of influence on communicator's convictions during discussion determines our furtherin vestigation in this sphere.

Analysis of these investigations and publications.

Cognitive-communicative activity of a person, and thus its behavior, continues to attract attention of scientists who deal with this problem. Different model sand mechanisms of influence on a person, by means of which convictions are attained, are described in detail.

The purpose of the article is to determine and investigate form so far gumentation influence on communicator's convictions and stylistic means of their realization in fiction. The object of investigation is argumentation and its main forms. The subject of the investigation is stylistic means of reasoned influence on opponent's convictions. The material for investigation was: fiction texts, novels of F. Rabelais «Gargantua and Pantagruel» and of A. Dumas «The Three Musketeers» and also «Moralletters to Lucilius» by Lucius Annaeus Seneca.

Key words: *argumentation, speech influence, stylistic figure, arguments.*

Ясногурська Л. М.,
викладач кафедри іноземних мов
Рівненського державного гуманітарного університету
E-mail: luda-na@mail.ru

СЕМАНТИЧНЕ ПРОФІЛЮВАННЯ КОНЦЕПТОСФЕРИ 'ЗРАДА': ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД

У статті розглянуто семантико-когнітивні профілі концептосфери ЗРАДА у лінгвокультурологічному висвітленні, з'ясовано її провідні когнітивно-метафоричні моделі в текстах різної жанрової та стильової належності (зокрема із залученням корпусів українських текстів). Звернуто увагу на стійкі порівняння, розглянуто номінативні сполучення з огляду на наявну дистрибуцію імені стрижневого концепту, його синонімічні й антонімічні зв'язки.

Як впливає з наших спостережень, провідними напрямками метафоризації, які концептуалізують зраду, є антропоморфний, речоморфний (артефактний), акціональний та перцептивний. Мени поширеним є уявлення про зраду через зв'язок із рослинами і тваринами. Такий підхід дає змогу припустити, що концепт ЗРАДА є семантично амбівалентним, позаяк його можна вважати одночасно і соціооцінним, і емоційно-ціннісним поняттям, із яким пов'язані норми морально-етичної і соціальної поведінки соціуму.

Ключові слова: *зрада, семантичне профілювання, концептуалізація, речоморфний код, перцепція, акціональний профіль, флорометафора, зоометафора.*

У центрі уваги сучасних досліджень перебуває вербальний образ світу, сформований у свідомості носіїв певної мови, а культурологічна орієнтація стає провідним напрямом праць із когнітивної семантики. Зазначений підхід зумовлює необхідність вивчення концептів, які становлять сукупність колективних знань про внутрішній світ і ментальний лексикон людини.

Поява в науковому обігу терміна концепт (спочатку – в перекладах російською мовою робіт А. Вежбицької, Ч. Філмора й ін.) вимагала його розмежування з терміном поняття. Згідно з поширеним поглядом, на відміну від понять, представлених у нашій свідомості набором істотних ознак, концепти не тільки мисляться, а й переживаються. Вони – предмет емоцій, симпатій і антипатій, зіткнень різних думок. У структуру концепту входять внутрішня форма слова, пов'язані з нею асоціації, оцінки. Концепти описують дійсність, але дійсність своєрідну – ментальну [13, с. 40–55].

Під концептосферою В. А. Маслова розуміє сукупність концептів, із яких, як з мозаїчного полотна, складається світогляд носія мови. У структурі концептосфери виокремлюється ядро

(когнітивно-пропозиціональна структура концепту), навколоядерна зона (лексичні репрезентації релевантного концепту і його синоніми тощо) та периферія (асоціативно-образні репрезентації). І перший і другий складник здебільшого репрезентують універсальні та загальнонаціональні знання, а периферія – індивідуальні, але в сукупності вони становлять різні структури знань про світ схеми, картини, фрейми, сценарії, скрипти [5, с. 17–18].

Досить вдалим є спроби ідеографічно-семантичної категоризації концептів, із-поміж яких вирізняються такі: 1) світ – простір, час, числа; 2) стихії та природа – вода, вогонь, дерева, квіти; 3) уявлення про людину; 4) концепти моралі; 5) соціальні поняття та відносини; 6) емоційні концепти; 7) світ артефактів; 8) концептосфера сакральних знань; 9) концептосфера мистецтва тощо [5, с. 76]. Дехто стверджує про наявність у мові соціооцінних, морально-етичних концептів, до яких Н. Д. Арутюнова відносить СОРОМ І СОВІСТЬ.

Наголосимо, що концепт ЗРАДА можна вважати одночасно і соціооцінним і ціннісним поняттям, із яким пов'язані норми морально-етичної і соціальної поведінки людини. У сучасній лінгвоконцептології наявні праці, присвячені моделюванню концептів шляхом семантичного профілювання аксіологічних концептосфер та зіставленню уявлень про зраду, зокрема виконані на українському фольклорному матеріалі [6]; на матеріалі російських та англійських народних балад [1]; англійській мові [12].

Метою пропонованої статті є розгляд семантико-когнітивних профілів концептосфери ЗРАДА у лінгвокультурологічному висвітленні, з'ясування його провідних когнітивно-метафоричних моделей у текстах різної жанрової та стильової належності (зокрема із залученням корпусів українських текстів), увагодо стійких порівнянь, характеристика номінативних сполучень з огляду на наявну дистрибуцію імені стрижневого концепту, його синонімічні, епідигматичні та фразеологічні зв'язки. Вартими уваги є концептуальні біноми, які представляють нежорсткість, розмитість меж та міжконцептні кореляції зазначених ідеологічно-ціннісних та етичних категорій – ВІРНІСТЬ, ГРІХ, ОБМАН, ПОМСТА, ПОРАЗКА, ПОКАРАННЯ тощо.

Про культурне профілювання понять у межах теорії символічних стереотипів йдеться в працях представників польської етнолінгвістичної орієнтації [14, с. 12; 15, с. 22]. При такому підході профіль *води* у культурному тексті містить такі вияви: космогонічний (вода – першооснова і джерело життя), засіб очищення (катарктичний), символ еротичних переживань у традиційній народній культурі [14, с. 12]. Профілі функціонують двояко: вони або відкрито входять у текст, який безпосередньо описує сам обряд чи його частину, виконавця або ж зовні не мають матеріального вираження, існують як певні конвенціонально закріплені ментальні утворення – невербалізовані концепти.

До поняття ЗРАДА і суміжних ціннісних концептів зверталися дослідники в межах лінгвоконцептології, мови традиційного народного фольклору, пареміології та фраземіки. Так, у праці Н. Ю. Панфілової представлено результати дослідження мовних засобів вираження концепту *зрада / treachery* в українській та англійській мовах, зокрема в аспекті поняття державницької зради [9, с. 442]. Авторка доходить до висновку про те, що «у розумінні поняття *зраданосіїв* української та англійської мов специфічним для останньої є зв'язок державної зради з *монархією*, що відбивається у структурі ключових лексичних одиниць» [9, с. 442]. Дослідниця стверджує, що «в українській мові на позначення подібного усвідомлення зрадницької діяльності сформувались стійкі сполучення зрада національних інтересів та зрада (інтересів) українського народу, що активно використовуються у засобах масової інформації...» [9, с. 443]. На думку У. О. Савельєвої, «у творах англійських авторів спостерігається прирівнювання **зради до гріха**, причому апеляція до Біблії проводить аналогію між зрадником і Люцифером, дияволом: «*She and I were silent, for many a minute. «Lucifer – Star of the Morning!» she went on, «thou art fallen. You – once high in my esteem – are hurled down: you – once intimate in my friendship - are cast out. Go!»* (Brontë «Shirley»)» [10, с. 170]. Для англійської картини світу вона виокремлює лексеми *snake, serpent, viper, reptile, copperhead* [9, с. 242]. До того ж, авторка наголошує на наявності зоонімів на позначення зрадника, які виступають образно-смысловим центром окремих фразеологічних зворотів на кшталт *rats desert/ forsake/ leave a sinking ship*, де лексема *rat* (пацюк) має переносне значення «зрадник», «боягуз», «ренегат», напр.: *...a guy like Morrow – they don't just stay a rat while they're a kid. They stay a rat their whole life* (J. D. Salinger). Стійкий зворот, до складу якого входить дієслово *to rat: to rat on sb*, означає зраду когось, штрейхбрейхерство» [9, с. 243].

Важливе місце у номінаціях зради і зрадників посідає антична традиція. «В англійській мові синонімом до слова **traitor** (зрадник) є одиниця **Brutus**, утворена від прізвища римського воєначальника Марка Юнія Брута» [9, с. 444]; «лексема **catilinarian** позначає того, хто, як і Катиліна, замишляє проти уряду» [9, с. 445].

Однак для кожної мовної картини світу характерні специфічні символи зради й зрадників. Н. Ю. Панфілова подає перелік власних імен, які стали в англomовній картині світу символами зради і зрадників *Benedict Arnold, Bolo, quisling*⁹ [9, с. 443]. «Однак, треба зазначити, що одиниці *квіслінг*не властива висока частотність, хоча приклади вживання знаходимо і в сучасних текстах, зокрема в інтернет-комунікації: *«Ми не переможемо агресора, аж поки не виявимо «квіслінгів» у високих ешелонах влади»*(<http://gorodok-rada.org.ua/node/4125>).

Дехто виокремлює кілька семантичних ознак цього концепту на рівні словникових дефініцій та аналізу семантичної структури полісемантичних слів у сучасній англійській мові [4, с. 58] (див.: Табл. 1).

Таблиця 1

Ключові вербалізатори концептосфери ЗРАДА в англійській мові

treason	особливо тяжкий злочин, зрада
betrayal	зрада, зрадливість
treachery	віроломство, зрада, зрадливість, зрадницький вчинок, перфідія
perfidy	віроломство, зрада, зрадливість, перфідія
infidelity	атеїзм, віроломність, зрада, невіра, непевність, язичество
apostasy	відступництво, віровідступництво, зрада, ренегатство
sellout	виставка, зрада, розпродаж
collaboration	зрада, колабораціонізм, співробітництво, сумісна праця
Sell	зрада, обман, розчарування
recreancy	боягузтво, віровідступництво, зрада

Дослідники виокремлюють опозиційні пари, або асоційовані концепти: **кохання/зрада** [6, с. 85]; **кохання – зрада – смерть** [11]; **вибір і зрада** [3]; **вірність /зрада** [2; 7], **гріх і зрада** [8]; **зрада – перемогатошо**. У. О. Савельєва досліджує реалізацію концепту-єдності «**предательство - верність**», яку вона розглядає як архетипний лінгвокультурологічний концепт [10, с. 169].

У сучасних текстах протиставними виявляються концепти **ЗРАДА – ПЕРЕМОГА**. «Серед інших важливих слів минулого року редакція словника сучасної української мови «Мислово» виокремила слова «банкопад», «безвіз», «брекзит» і лексичну пару «зрада/перемога»» (<http://www.radiosvoboda.org/a/news/28213609.html>). Уживання цієї «пари» є достатньо частим явищем у сучасних текстах, зокрема в інтернеті: *Переговори в Парижі – це не перемога і не зрада. Це – процес припинення кровопролиття і план відновлення державного суверенітету...* (glavcom.ua > Думки вголос > Юрій Луценко); *Як #зрада стала #перемогою: історія найпопулярнішого мему* (Факти fakty.ictv.ua > Факти > Україна > Суспільство); *Зрада – це гібридна перемога* (pikabu.ru/story/zrada__tse_gibridna_peremoga_3073381); *Поки в Інтернеті йде змагання між #зрада чи #перемога, ці люди готують для хлопців, щоб вони там відчули свята* (Твіт); *Що за день? Приватбанк націоналізують, Насірова звільняють. Не поймеш що #зрада що #перемога* (Твіт); *«Мій кращий друг... Ріббентрон» (пакт 23 серпня 1939 року: зрада, дипломатія, перемога, поразка...)* (С. В. Пронь, 2014, journals.uran.ua).

Як продемонстрували наші спостереження, когнітивно-метафоричні моделі концептосфери ЗРАДА представлені антропоморфною концептуальною ділянкою, до складу якої входить кілька напрямів метафоризації, зокрема акціональний, речоморфний, перцептивний. Неантропна сфера семантизації зради представлена флоро-та зооморфним проявами. При цьому останні, і передусім речоморфний, містять у собі колоквіалізми атрибутивного типу (предмет – який), які приписують

⁹«Колабораціоністська діяльність норвезького політика В. Квіслінга під час другої світової війни стала причиною виникнення одиниці **quisling**(квіслінг), що використовується на позначення зрадника свого народу: *Societyhasadoptedanumberoftermstoexpressitsdislikeforthis, andespeciallythosewhobetraysbylying: Judas, quisling, traitoretc.* (3 Інтернет-видання)» [9, с. 443].

певному об'єкту певну метафоричну ознаку – розміру, ваги, відчуття – гострий, таємний або такий, що викликає больові відчуття. Розглянемо їх детальніше.

Одним із напрямів метафоризації виступає антропоморфна метафора, вербалізована за структурно-семантичною моделлю **ЗРАДА – ЦЕ ІСТОТА**. Такий напрям властивий й іншим мовам: «І в російських, і в англійських авторських метафорах виявляється уособлення зрадництва і зради: абстрактні поняття наділяються здібностями і можливостями людини: «The hand of betrayal and treason has reached the martyr President Rene Muawad, the official Syrian news agency, Sana, said» (<http://info.ox.ac.uk>). «Предательство, как тяжелая рука твоя! Она гнетет меня, гнетет и клонит... Я падаю под тяжестью ладони И корчусь в муках, ведь предатель – я!» (<http://www.4oru.org>), «This week: well, just where is the voice of treason?». У цих прикладах у зради й зрадництва, так само як і у людини, є *руки, голос*. «Когда в безмолвии, как тать, К душе подкрадется измена...» (Апухтин А. Н. «Когда любовь охватит нас...»), «Между тем измена не дремала, явились честолюбивые личности, которые задумали воспользоваться дезорганизацией власти для удовлетворения своим эгоистическим целям» (Салтыков-Щедрин М. Е. «История одного города»), «...измена уже успела проникнуть в ряды их» (Салтыков-Щедрин М. Е. «Пошехонская старина»), «...измена очень ловко воспользовалась этими оправданиями» (там же)» [10, с. 170–171].

В окремих випадках можна говорити про концептуалізацію **ЗРАДИ ЯК ІСТОТИ**, оскільки відповідні ознаки можуть стосуватися будь-якої істоти: «*Стовп Сорому (або анатомія зради)*» (www.ukrcenter.com/Форум/27449/Стовп-Сорому-або-анатомия-зради).

Із низки текстів можна зробити висновок про концептуалізацію **ЗРАДИ ЯК ЛЮДИНИ**, зокрема у співвідношенні з внутрішнім соматичним кодом та іншими антропоморфними ознаками: *Ніби ти не знаєш, що в чоловіків подружжя зрада часто йде не через серце* (Є. Кононенко, Зрада); *Зітхала ніжність, клеветіла пристрасть, І зрада каламутила вино* (Є. Кононенко, Зрада); *#зрада не пройшла* (texty.org.ua/pg/news/.../read/71666/zrada_ne_projshla_Ukrainisku_movu_z_osvit); *«А раптом саме тут нова українська влада зраду пестує¹⁰?»* (Люко Дашвар, Рай); *«Нове обличчя державної зради»* (www.day.kiev.ua/uk/article/den-planeti/nove-oblichchya-derzhavnoyi-zradi).

Існує індивідуально-авторська метафора **ЗРАДА – ЦЕ СТИХІЯ**, яка формує космогонічний фрейм розглядаєної концептосфери, співвіднесений з ідеєю пустоти як біблійного першопочатку: *«...що й вітер ночами тікає, скиглить, минаючи пустки, пустки? чому туманом і тонким болем пахне різуче повітря зрад, а ти все не годен повірити: невже?»* (Є. Пашковський, library.kr.ua/elib/pashkovskiy/shodenniygezl_9.html).

Метафори, які репрезентують **ЗРАДУ** в межах **АНТРОПНОЇ СФЕРИ**, поділяємо на два класи: базові, які служать для опису перцептивного та соціального досвіду, що включає онтологічні та оціночні ознаки концепту (**ЗРАДА ЯК ВОРОГ**, **ЗРАДА ЯК ЛЮДИНА**), співвіднесені з деякими предикатами (діями) та **НЕАНТРОПНІ** (речоморфний та артефактний субкоди).

Так, модель **ЗРАДА – ЦЕ ВОРОГ**, **ЗРАДА – ЦЕ ЛЮДИНА** співвіднесена з такими діями – продавати, мати гостру зброю: *«Я думав тоді: гей, добрі й милі люди, як ми себе не знаємо, як ми собі докоряємо, як часом нас мають за бандитів, за націю різунів, а тут одна із нас, сільська вистраждана жінка перемогла братовбивство, помсту, зраду. Й навіть перемогла саму себе»* (Р. Федорів, Єрусалим на горах).

У цьому профілі **ЗРАДА** метафоризується як істота (радше – людина), яка виконує певні дії:

– **продас** (*Гей, сидит зрада посеред села, її пізнати, гей трійло-зела. Бо н'є горівку, їть солонинку, а зато на постерунку продає брата, продає неньку, продає челядь ще й шлюбну жінку.* (Марко Черемшина (псевд.)– Карби. Села за війни. Верховина. Парсочка. – С. 231. <https://books.google.com.ua/books?id...>).

– **має зброю** (*І хрест ганьби придавить ваші груди, І зрада вийме з-за халяви ніж* (Б. Олійник); *Ні зрада, ні заздрість хай леза не точить, А ти за найвище і горде змагайся. Домашнього затишку теплий куточок Існує для тебе завжди.* (М. Бойко, Повертайся, 2011, dspace.pnpu.edu.ua); *«А це хто? Підступництво? Підлота? Зрада із ножем у рукаві ?...»* ([10, 191 Ребро П. Хортицьке віче // Ребро П. Вибрані твори: В 5-ти т. – Запоріжжя: Хортиця, 2001. – Т. 2. – С. 190–204. <http://book.net/index.php?p=achapter&bid=18225&chapter=1>); *Тут мешкає одна сім'я-громада, де слів –*

¹⁰У цьому випадку треба звернутися до словникової дефініції дієслова *пестувати* (**ПЕСТУВАТИ**, ую, уеш, недок., перех. 1. Дбайливо доглядати, з любов'ю виховувати дитину. // Потурати чийм-небудь надмірним вимогам, бажанням, примхам; балувати. 2. перен. Сприяти розвиткові, зростанню кого-, чого-небудь. 3. Те саме, що пестити 1 (Словник української мови: в 11 томах. – Том 6. – 1975. – С. 342)), з якої випливає, що в першому значенні дієслово пестувати сполучається із назвами осіб.

в'язниця, люпанар і кат – не знають, і де кожен день – відрада. Кинджала не кривавить помста й зрада: братерство тут найвищий маєстат, а можний розум – всеєдина влада (М.Драй-Хмара); *Коли зраджуємо ми – це безневинний, легкий флірт, гра і пустощі. Коли зраджують нам – це підла зрада і «гострий ніж у спину»* (lubov-plus.org.ua/stosunky/vin-i-vona/zrada-hirka-storona-kohannya/).

Акціональний фрейм ЗРАДИ включає сполучуваність із предикатами дії і предикативними ознаками (модель *зрада – це прихований об'єкт (таємна, підступна дія чи вчинки)*: «*Та якщо хоч у помислах затієш зраду, не сподівайся, що це сховається від мене. І тоді я накажу викинути твою голову за ворота сарая...*» (Р. Іваничук, Мальви). Із семантики дієслова **затівати** випливає, що це дієслово сполучається з іменниками тематичної групи дія/подія. Знаходимо низку інших подібних вживань: «*Як журналісти вчинили #зраду...*» (www.nihilist.li/.../yak-zhurnalisti-vchinili-zradu-mirotvorchi-poshuki-vorogiv-narodu...). Предикати зради простежуються через сполучуваність цієї лексеми з дієсловами руху, обробки, горіння: «*зрада за зрадою, лиш привід подавай* *Український політик, фейсбуком зраду розганяй!*» (<http://fb.me/10uo71GNa> (Твіт)). Типовим є словосполучення *готувати зраду*: «*У БЮТ кажуть, що Портнов давно готував¹¹ зраду*» (gazeta.ua/articles/politics/_ubut-kazhut-scho-portnov-davno-gotuvav.../334102?...); «*Вуйків «соціалістичний» партнер невдовзі зраджує вуйка, випереджає його у зраді, бо ж батько всіх народів і собі готував зраду*» (maidan.org.ua/static/mai/1157286209.html); «*Чи правда це, скажи, що Мухаммед готував зраду?*» (Іваничук Р., Мальви. Орда. Романи); «*Приват24 працює..... #Зрада переноситься...*» (Твіт).

Наявна індивідуально-авторська метафора: *Затихло все під димним чадом зрад. Ще раз гіркої мудрости зачерти, Що крізь життя – лукавий усміх смерти Й за лаштунками літа – Листопад* (Євген Маланюк), де ЗРАДА концептуалізується як об'єкт, що може горіти.

РЕЧОМОРФНИЙ НАПРЯМ МЕТАФОРИЗАЦІЇ (*зрада – гострий предмет*) співвідноситься із предикатами болі, фізичного стану, хвороби: *Тобі це й досі зрада болить страшніше, аніж смерть, і горе від життєвської образи здається страшнішим, аніж горе від справді трагічної незворотності...* (Є. Кононенко, Зрада); *Зрада... Чи не найболючіше, що може трапитися в житті людини. Зрада – це майже як смерть. Смерть довіри та близькості* (ucilka.net/tvir.php); «*Як ви можете терпіти його зради, його зневагу, його хамство, врешті-решт, садизм цього страшного чоловіка, який сьогодні вночі лиш тому вас не прикінчив, що йому завадили?!*» (Г. Тарасюк, Покоївка); «*Сиджу, ласую морозивом і уявляю, як мій Калігула страждав від подружньої зради*» (Г. Тарасюк, Мій третій і останній шлюб); «*Коли ж у серце впивається зрада, воно робиться зболілим, «хорим», пошматованим болем і відчаєм*» (А. Б. Гуляк, Ф. Ф. Кейда, Неборима сила любові (інтимна лірика Миколи Вороного), 2008, irbis-nbuv.gov.ua); Зрада спричиняє **хворобливі наслідки**: «*Вона, бідна, знає, що безсила перед тобою, безсила перед твоєю силою і готова на все, аби лиш ти була коло дочки й Михайла, бо знає, що він однолюб, і боїться, щоб він «розумом не звередився» через твою зраду*» (Г.Тарасюк, Блудниця вавилонська). Або навіть сама є хворобою (модель *зрада – це хвороба*): *Фільм мав бути не тільки про славу і безсмертя, а й про найганебнішу, найтяжчу, незаживну виразку української душі — про зраду. По серії – на кожну зраду...* (Г.Тарасюк, Митар печер Господніх).

Дуже продуктивною в українській лінгвокультурі є **речоморфна метафора – умістище зради**. Така метафоризація зради є типовою для різних лінгвокультур. Згадувана дослідниця У. О. Савельєва зауважує, що в англійській лінгвокультурі: «суб'єкт зради уподібнюється якомусь контейнеру, вмістищу, до якого вкладають (place) віру (belief), надії (hopes), любов (love) (останні так само, як і довіра (trust) прирівнюються до речовинних сутностей). Усвідомлюючи довіру як річ, предмет, об'єкт зради віддає його суб'єкту (trust was given)» [10, с. 172–173].

На рівні предметного коду культури *Зрада* маніфестується за допомогою різних артефактних метафор:

ЗРАДА – ЦЕ РІЧ: *Адже зрада коханої – це найтяжча річ, а в руках слідчих – наймогутніший аргумент* (І. Багрянний «Сад Гетсиманський»); «*Чоловіча і жіноча зрада – це зовсім різні речі!*» (mylady.in.net/cholovicha-i-zhinocha-zrada-tse-zovsim-rizni-rechi.html); «*М'який та доброзичливий до всіх, проте, Він умів так влучно уразити душу грішину, душу оспалу чи байдужу, або нещирю та зрадливу, як там не глибоко вона ховала зраду: од його надзвичайно тонкого слуху не уникала найдрібніша фальш, нещирість або нечесть*» (www.myslenedrevo.com.ua > Література > Д > Дніпрова Чайка > Легенди); «*Чому зрада - така жахлива річ?*» (Є. Кононенко, Зрада).

Артефактним проявом метафоризації ЗРАДИ можна вважати семантичний зв'язок із такими предметами, як будівля, споруда, клубок, отрута, агресивна речовина тощо. **ЗРАДА – ЦЕ КЛУБОК:** «Зараз ви побачите як ми розплутували клубок зради, відслідковуючи мережу тролів-пропагандистів у Фейсбуці» (<https://www.facebook.com/youcontrol.com.ua/posts/1106592206060725>); «*Може, це та ниточка, що допоможе розплутати весь клубок зради і підступу?*» (В. Малик, Таємний посол); **ЗРАДА – ЦЕ ОТРУТА, «АГРЕСИВНА» РЕЧОВИНА:** «*Коли шпінка, розстріляєм тихенько, щоб не мучитись тобі все життя в трутисні зради, боценепростимий гріх* (О. Довженко, Україна в огні); «*...маючи пристрасть до потаємного, до морфію зрад – що їм розтоптувати на вулицях шевченківських хрущів, колотись не тими пріоритетами, занюхувати кокаїновим прахом указів, коли їм по тридцять дев'ять разів на день потрібно зрадити, принаймні, вітчизну (така доза), потрібно підрубувати коріння річкам, задобрюючи Харона»* (Є. Пашковський, Щоденний жезл); «*Значить, за цією брехнею криється щось інше. Невже і від неї, цієї жінки, відступився лукавий світ, роз'їдений, мов іржею, задрістю, підлістю, зрадою?*» (Г. Тарасюк, Митар печер Господніх); **ЗРАДА – ЦЕ СПОРУДА, БУДІВЛЯ:** «*Колишнього Мирона не стало: залишилася на світі особина, яка ступила на поріг зради і була проклята своїм праведним двійником*» (Р. Іванчук, Вогненні стовпи); **ЗРАДА – ЦЕ ІНСТРУМЕНТ:** «*Так де ж той жах, якщо самі ми цей жах породили зрадами...*» (Д. Білий, Заложна душа); «*Пані, я не можу поклонитися такій засаді, бо зрадою уб'ю життя моєї нареченої*» (Турянський О. В., <https://unotices.com/book.php?id=147866&page=32>); «*аж поки його бусурмани зрадою захопили в Стамбулі біля високої бапти ребром за залізний гак почепили*» (А. Кашенко. З Дніпра за Дунай, ukrlit.org/Kaschenko_Adrian_Feofanovych/z_dnipra_za_dunai/11); «*...одних, повстанців тобто, повибивали в нерівних боях, у засідках, половили зрадою; других — замучили в тюрмах; третіх... сотні тисяч вивезли в сибірські сніги*» (Р.Федорів, Єрусалим на горах); «*...добуде реєстровим козакам більші права і навіть побільшення козацького реєстру, аби тільки вони зрадою взяли Сулиму й привели до нього*» (А. Кашенко, Над Кодацьким порогом, www.myslenedrevo.com.ua > Література > К > Адріан Кашенко > Історичні повісті); «*Як! Подарувати поганцеві те, що він зрадою вбив мій дівочий вінок? Грався моїм коханням... Тишився моїм тілом?*» (А. Кашенко, Борці за правду); «*...він бачив переважно ворога з числа наших краянів, що їх завербувало енкаведе – різних голів та секретарів сільрад, мельників на млинах, колишніх повстанців, що здалися і зрадою заробляли собі на довір'я, людей часом зовсім випадкових, ці останні викликали в нього презирство й на них він жалів навіть кулі*» (Р.Федорів, Єрусалим на горах); «*А що робити, – зітхнула Софія. – Мус, професоре. Ворог обсотав землю секстами, зрадою, підкупом, обіцянками про якусь щасливу червону Україну, і треба... ой треба проти цього воювати. Бо червона Україна – це обкервалена земля*» (Р. Федорів, Єрусалим на горах); «*А за тобою з учораїнім національним союзом і «Просвітою» – поплутані мотузи зради, лакейства і бутафорія побутового театру*» (Б. Антоненко-Давидович, Смерть); «*чий жалісний дух ще раніше змусив дружину рятуватися зрадою від сумного обов'язку*» (Є. Пашковський, kk.convdocs.org/docs/index-232888.html?page=7).

ПЕРЦЕПТИВНА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ЗРАДИ. У ряді текстів функціонує ольфакторна метафора, де *зрада – це об'єкт, що має запах:* «*А зрада пахне знаєш чим? Солодким теплим молоком!!! І медом з літа запашиним... І пахне зрада квітами...*» (<https://ok.ru/profile/524003019226/statuses/all>); «*Тепер я точно знаю, що чоловіча зрада пахне кислим виноградом*» (common.webfermer.org.ua/nashi-uljubleni-tvaryny/zvirjacha-ljubov.php); «*Для декого відступництво та національна зрада пахне коритом мундиром золотом...*» (kowel.rayon.in.ua/news/19565-dubivska-gromada-vidbulasia-persha-sesiia); «*Мені не жаль, що зрада пахневсюди*» (www.poetryclub.com.ua/getpoem.php); «*Чужа зрада пахне димом. Димом вогнища та сосновими голками, що встромились у волосся, як стріли хоробрих тубільців*» (www.rulit.me/.../pomilkoviperejmannya-abo-zhittya-za-rozkladom-vbivc-read-208148...); «*де зрада пахне глупотою, де на відвертість - відповідь користю*» (maysterni.com/publications.php);

Флороморфний метафоричний код. У текстах різної стильової належності знаходимо приклади такої метафоризації ЗРАДИ: «*...намагаються пояснити заборону Олімпійських Ігор своєю гуманністю, оскільки у римські часи у середовищі атлетів буйним цвітом проростали зрада, розбеженість, потворність людської істоти*» (М. М. Ібрагімов, Спортософія: проблеми становлення і перспективи розвитку, Вісник Харківського національного університету Каразіна. – № 1116. Серія «Філософія. Філософські перипетії». – 2014, irbis-nbuv.gov.ua); «*Коріння зради сидить у глибині років, коли знищували армію, розпродували зброю і позбувалися патріотів*» (tsn.ua/blogi/themes/politics/anatomiya-zradi-741510.html); «*Не кожен може признатися собі, що коріння зради ведуть з відносин, але це дійсно так*» (megasite.in.ua/123989-zrada-krahvidnosin.html); *зрада – це вогонь: І що мене найбільше веселить, – коли так душу випалила зрада, то*

вже душа так наче й не болить (Л.Костенко, Маруся Чурай), цей контекст можна віднести до космогонічно-архетипного фрейму.

Нечастотними є **зооморфні метафори зради**: «*Гадина тихцем виплодила зрадуна Княжійгорі й освітила її іменем Перуна*» (Р. Іванченко, Сіті життя і смерті); «*Звивалася зрада гадюкою, Своє висуваючи жало. Ковтала напій наплів з мукою, То знову зловісно сичала*» (www.poetryclub.com.ua/printpoem.php). Ймовірно, у цьому разі така метафоризація – це алюзія до біблійних текстів.

Таким чином, семантичне профілювання концептосфери ЗРАДА містить у собі кілька профілів, наповнення яких здійснюється за допомогою сполучуваності ключового слова із предикатами зради і відповідними ознаками, які приписуються об'єкту. Провідними профілями, які концептуалізують зраду в метафоричному сенсі є речоморфний, артефактний, акціональний та перцептивний, менш поширеною є уявлення про зраду через зв'язок із рослинами і тваринами. Такий підхід дав змогу виявити напрями когнітивно-метафоричного моделювання ЗРАДИ в українських корпусах і текстах різної онтологічної, аксіологічної та жанрової належності. Перспективою подальших досліджень слід вважати комплексне зіставно-типологічне висвітлення профілювання ЗРАДИ за онтологічною і ціннісною ознаками в аспекті її когнітивних кластерів (ЗРАДА ІНТЕРЕСІВ, ВІЙСЬКОВА ЗРАДА, ПОДРУЖНЯ ЗРАДА) та її співвідношення з опозитивним концептом ВІРНІСТЬ та рядом міжконцептних кореляцій/або асоціативних концептів ЗРАДА-ПОМСТА, ЗРАДА-ГРІХ, ЗРАДА-ОБМАН тощо.

Список використаної літератури

1. Бадина К. Ю. О некоторых особенностях реализации национальной концептосферы традиционной культуры (на материале русских и английских народных баллад) / К. Ю. Бадина // Наука и современность. 2010. – №2–3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/o-nekotoryh-osobennostyah-realizatsii-natsionalnoy-kontseptosfery-traditsionnoy-kultury>
2. Білоус Н. «Вірність» і «зрада» у світосприйнятті міщанства Київщини та Волині в XVI – першій половині XVII ст. / Н. Білоус // Соціум. Альманах соціальної історії. – 2006. – Вип. 6. – С. 141–160.
3. Векуа О.В. Вибір і зрада (на матеріалі драматичної поеми Ліни Костенко «Сніг у Флоренції»). 2013 / О. В. Векуа [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://enuftir.nuft.edu.ua>
4. Іванченко М. Ю. Семантична структура концепту зрада та способи його лексичної репрезентації в англійській мові / М. Ю. Іванченко // Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Сер.: Філологічні науки (мовознавство). – № 6 (2016). – С. 57–62.
5. Маслова В. А. Когнитивная лингвистика : учебное пособие / В. А. Маслова. – Минск : ТетраСистемс, 2005. – 256 с.
6. Молодичук О. А. Мовностилістичні засоби концепту кохання / зрада в українських народних баладах / О. А. Молодичук // Філологічний вісник Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини: збірник наукових праць. – Умань : Візаві, 2013. – Вип. 4. – С. 81–89.
7. Мороз В. Я. Ціннісний аспект інформації в історичному дискурсі / Мороз В. Я. // Світ соціальних комунікацій : наук. журн. – Т. 1. – К. : КиМУ, ДонНУ, 2011. – С. 62–65.
8. Охріменко Г. Філософсько-релігійний аспект етичних категорій заради та гріха у поглядах українського філософа-полеміста кінця XVI – початку XVII ст. Мелетія Смотрицького (на прикладі твору «Тренос») / Г. Охріменко // Особистісні цінності і переконання філософа та історико-філософський процес : тези всеукраїнської наукової конференції «XXI читання, присвячені пам'яті засновника Львівсько-Варшавської філософської школи К. Твардовського». – Львів : Видавництво НУ «Львівська політехніка», 2009. – С. 84–87.
9. Панфілова Н. Ю. Особливості вербалізації концепту Зрада/Treachery в українській та англійській мовних картинах світу / Н. Ю. Панфілова // Сучасні дослідження з іноземної філології. – 2010. – Вип. 8. – С. 440–448. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sdzif_2010_8_66
10. Савельєва У. А. Архетипическое единство «Предательство-верность» в авторских метафорах (на материале русского и английского языков) / У. А. Савельєва // Lingua mobilis. – 2009. – №2 (16) [Електронний ресурс]. – URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/arhetipicheskoe-edinstvo-predatelstvo-vernost-v-avtorskih-metaforah-na-materiale-russkogo-i-angliyskogo-yazykov> (09.12.2016).
11. Сазонова О. В. Дискурс «кохання–зрада–смерть» у творах М. Коцюбинського та М. Могилянського / О. В. Сазонова // Література та культура Полісся. Сер.: Філологічні науки. – 2015. – Вип. 78. – С. 146–155 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ltkpfil_2015_78_18
12. Скородумова Н. В. Этические концепты «верность» и «предательство» в английском языковом сознании / Н. В. Скородумова // Известия РГПУ им. А. И. Герцена. 2007. – №53. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/eticheskie-kontsepty-vernost-i-predatelstvo-v-angliyskom-yazykovom-soznanii>
13. Степанов Ю.С. Константы : словарь русской культуры / Ю.С. Степанов. – М. : Языки русской культуры, 1997. – 824 с.
14. Grzegorzczukowa R. Profilowanie a inne pojęcia opisujące hierarchiczną strukturę znaczenia/R. Grzegorzczukowa // Profilowanie w języku i tekście. – Lublin : UMCS, 1998. – S. 9–19.
15. Muszyński Z. Profilowanie profilowania/Z. Muszyński // Profilowanie w języku i tekście. – Lublin : UMCS, 1998. – S. 19–35.

Ясногурская Л. М. Семантическое профилирование концептосферы ИЗМЕНА: лингвокультурологический подход.

Аннотация

В статье рассмотрены семантико-когнитивные профили концептосферы ИЗМЕНА в лингвокультурологическом освещении, определены основные когнитивно-метафорические модели в текстах разной стилиевой и жанровой принадлежности (привлекаются в частности и тексты украинских корпусов). Обращено внимание на устойчивые сравнения, рассмотрены номинативные словосочетания с точки зрения дистрибутивных связей ключевого слова, его системных связей.

Как показал анализ, основными профилями, которые метафорически представляют измену в текстах, являются вещеморфный (артефактный), антропоморфный, акциональный и перцептивный. Менее распространенной оказывается концептуализация ИЗМЕНЫ через связь с растениями и животными. Такой подход предоставляет возможность допустить, что концепт ИЗМЕНА является семантически амбивалентным, поскольку его можно рассматривать одновременно и социоценным, и эмоциоценным понятием, с которым связаны нормы морально-этического поведения социума.

Ключевые слова: измена, семантический профиль, концептуализация, вещевой код, перцепция, акциональный профиль, флорометафора, зоометафора.

Yasnohurska L. M. Semantic profiling of conceptual sphere TREACHERY: linguistic and culturological approach.

Summary

The article discusses semantic and cognitive profiles of the TREACHERY conceptual sphere from the linguistic perspective, identifies its primary cognitive-metaphorical models in the texts of various genres and registers (particularly, with a corpus of Ukrainian texts being involved), considers similes and nominative combinations with regard to relevant distribution of a core concept naming, its synonymic and antonymic relations.

The article concludes that the leading profiles which conceptualize treachery constitute anthropomorphic, object-related, artefactual, actional, and perceptive. The stated beliefs related to flora and fauna turned out to be less spread. The suggested approach enables to consider the TREACHERY concept semantically ambivalent, whereas it might also be considered a socio-evaluative as well as an emotionally evaluative notion interrelated with community norms of moral, ethical and social conduct.

Key words: actional profile, conceptualization, flora metaphor, object-related code, perception, semantic profiling, treachery, zoo metaphor.

Jolanta Załączny,
dr., historyk i polonista, regionalista,
kierownik Działu Historii i Badań Naukowych
Muzeum Niepodległości w Warszawie
E-mail: jolanta.zalaczny@02.pl

**BISKUP WŁADYSŁAW BANDURSKI – LITERAT I POETA,
BUDZICIEL DUCHA NARODOWEGO**

Postać duchownego Władysława Bandurskiego kojarzy się przede wszystkim z Legionami, zwano go przecież «legionowym biskupem». Swoje przywiązanie do legionistów udokumentował licznymi odezwaniami i kazaniami, w których mocno akcentował ich rolę: «Nie zginie Naród, który wśród najcięższych prób i doświadczeń daje dowody swej żywotności. Nie zginie i nasz naród, który w czasie zawieruchy wojennej mimo branki podjętej przez trzy państwa, zdołał stworzyć swoje własne, polskie Legiony. Legiony polskie to chluba nasza, bo wykorzystując testament powstańców z roku 1863 z niesłychanym męstwem i prawdziwym bohaterstwem, krwią znaczą nową kartę dziejów ojczystych w obliczu całego świata, który musi przypomnieć zasługi dawnej Polski (...)» [5, s. 159].

Ten duchowny potrafił przemawiać do ludzi, potrafił oddziaływać na ich uczucia. «Złotousty biskup, zagrzewający gorącymi słowami do miłości Ojczyzny zapraszany był wszędzie, gdzie wojsko, młodzież, ciała pedagogiczne, urzędnicy i w ogóle najrozmaitsze organizacje wojskowe czy cywilne pragną słowa takie, natchnione najszlachetniejszymi uczuciami, usłyszeć» [24, s. 18].

Miał bowiem świadomość, że «rzeczy wzniosłe i piękne stają się martwe, okryte pyłem» [24, s. 7] i trzeba włąć w nie nowe życie. Słusznie więc nazywano go budzicielem ducha narodowego. Różnymi metodami starał się dotrzeć do rodaków, organizował obchody, wygłaszał kazania i przemowy. Pozostawił po sobie wiele tekstów okolicznościowych, liczne opracowania dotyczące literatury polskiej oraz publikacje, których głównym przesłaniem było przypominanie jednostek wybitnych, bo jak pisał – cytowany przez Bandurskiego – ks. biskup Woronicz «Wielkość narodów z wielkich ludzi się rodzi». Bandurski pozostał